

Budapestre vonatkozó ujságcikkek

Szerző: *V. J.*

Cím: *Az első magyar regényíró...
Dugonics András*

Forrás: *Pesti Hírlap*

Bp.
(Hely)

1943. VII. 28.

(Idő)

(Köt. v. füz.)

(Oldal)

Osztályozás

Tárgy

92

Hely

Dugonics András

Idő

1943

Személy

H

Az első magyar regényíró emlékezele

Dugonics András

A magyar irodalom és tudományos világ, de főként Szeged városa, 1940-ben ünnepelte jeles fiának: Dugonics András születésének 200. évfordulóját. Irodalmi előadásokkal, sajtóbeli közleményekkel, tanulmányokkal és emlékkiállításokkal hódolt a város a nagy magyar piarista tudós emlékezetének. Napjainkban ismét jelentős állomáshoz érkezik az első magyar regényíró, 1943 július 25-én van halálának 125. évfordulója.

A Dugonics-társaság és a Dugonics-gimnázium

A szegedi Dugonics-Társaság 1892-ben alakult, az irodalom művelése és a Dugonics-kultusz ápolása céljából. Azóta már ez a nagymúltú irodalmi egyesülés is munkásságának jelentős határkövéhez ért. 1942-ben ünnepelte fenállásának 50. évét és ebből az alkalomból gazdag tevékenységéről — amely jelentős művelődési hivatást tölt be a Délvidéken — irodalmi értékű titkári jelentésekben számolt be, terjedelemben is impozáns kötetben.

A Dugonics-Társaság titkárai sorában nem kisebb magyar írók voltak, mint Tömörkény István és Móra Ferenc. Az országosan ismert és nagyon szeretett „literátus főkapitány” — dr. Szalay József kerületi rendőrfő-

kapitány elnöklete alatt pedig renaissance-virágzását, valóságos tündöklő korát élte ez a félszázados, sokra hivatott magyar irodalmi testület. Dugonics András halálának 100 éves évfordulóján is (1918) nagy-szabású irodalmi emlékünnepeket tartott. A világháború után a szegedi kegyesrendi főgimnázium Dugonics András nevét is felvette címébe és ettől kezdve az intézet elnevezése: „Szegedi kegyesrendi róm. kat. Dugonics András gimnázium”. Az iskola

1872-től minden esztendőben kegyeles ünnepséget rendez tiszteletére, ily módon igyekszik az ifjúság lelkében is ápolni Dugonics András emlékét, a jeles íróét és tudósét, aki családja dalmát származása mellett a magyarság egyik legkiválóbb fia lett nemcsak irodalmi és tudományos munkásságában, hanem „tüzes magyar érzelmeiben” is.

A Pesti Hírlap 1943 július 15-iki számában Magyar kultúra c. cikkében a többi között a következőket írja: „Mi más okozta volna annyi tudós és művész tapadását a magyar nemzethez, mint éppen a magyar kultúra sajátosan vonzó ereje... Mert nemcsak a földnek, a szellemnek is megvan a vonzó ereje”.

Ez a magyar szellemiség Dugonics András is annyira megbúvította, hogy az idegenből Szegedre vándorolt család unokája a magyarságnak „egész a türelmetlenségig” apostola lesz, ki nemes nemzeti öntudattal vallja: „Igaz magyar vagyok és hazámat szerfölött szeretem; hogy benne születtem, soha nem szégyenlem. Olyan

magyar, ki édes hazámnak fenntartásra, ha tehetségemben lenne, tesztől, lelkestől iparkodnék”.

Ezt az izzó magyarságú, hazáját, népét és szülőföldjét mindenk fölött szerető író tisztelettel a magyarság Dugonics András alakjában. Magyar érzés hatotta át élete egész munkásságát, minden tehetségét Magyarország szolgálatába állította, a XVII. század elnémetesítő politikájával szemben, mint nemzeti nyelvünk apostola harcolt s minden idegent elutasított, sokszor az „elfogltságig” s ami magyar volt azt mind fölemelte egész a „ragyogásig”.

Az „Etelka”

Az akkori magyar jelen sivár napjaiból a magyar mult dicsőséges emlékeihez fordult ő is, mint oly sok író abban az időben, akik szintén fájdalmasan látták a magyarság hanyatlását. Attila, Árpád, a Hunyadiak dicsősége, a nevükét övező fény vonzotta képzeletét s ennek a magyar multnak szellemtörténeti ragyogásá-

ban alkotta meg műveit és az a levegő hatotta át írói tehetségét.

A magyar regénynek Dugonics András munkássága szerzett először olvasóközönséget. Függetleníteni tudta magát a politika közvetlen hatásától, noha munkásságának a magyar politika áll a középpontjában. Izig-vérig magyar ember lett és magyar író, akinek tevékenysége a magyar irodalom hatalmas korszakát nyitotta meg. Történeti regénye, az *Etelka* (1788), a magyar preromantika egyik legfontosabb eseménye. Fontos azért is, mert ez volt az első magyar

könyvsiker, ezer példánya egy év alatt elfogyott, „hogyan egyet nem lehetett osztán találni, noha annak árát két rhénes forintokra csapták a könyvárosok”. Az ország egységesen lelkesedett — „még a kálvinisták is elolvasták a piarista pap könyvét” — írják irodalomtörténetészeink, s a magyar kisleányokat Etelkának keresztelték. A magyar szépirodalmi mű az Etelkával nyer polgárjogot.

A tudós Dugonics legnagyobb érdeme az, hogy a matematika tudományát összes műzavaival ő ültette át a magyar nyelvre és így e tudomány elvont világát hozzáférhetőbbé tette a magyar olvasóközönség számára. „Magyar legyen minden!” Ennek a gondolatnak a jegyében fejtette ki irodalmi és tudományos munkásságát.

Nyitrai és szegedi tanárkodása

Dugonics András Szegeden született 1740 október 18-án a Felsővároson. 1756-ben lépett a piarista rendbe, annak az iskolájában tanult. 1765-ben szentelik pappá. A fiatal novicius hamar beleszokik a szerzetesi életbe. Erős hivatásérzete legyőzi a nehézségeket. Így ír erről önéletrajzában: „Édes volt az Úr igája”. A noviciusi évek elteltével, 1758 október 17-én leteszi az egyszerű fogadalmat. Utána egy évig Nyitrán tanít, majd 1760-ban és 61-ben filozófiai tanfolyamot végez Nagykárolyban. Utána rendi előjárósága Szegedre, szülővárosába küldi tanárnak. A fiatal Dugonics boldogan érkezik gyerekségének színhelyére. A város közönsége is nagyon megszereti a fiatal papot. A Szegeden

töltött esztendő, szegedi tanársága, ifjúságának legszebb éve.

Az ifjú piarista iskolai munkáján kívül pasztorációs tevékenységet is végez. Szentbeszédeit latinul írja. Magyar beszédeket csak egyet szerkesztett és erről a következőket jegyezte fel: „Ez a beszéd az én első szentbeszédem, melyet 1762-ben Szent Pál megterésének napján mondtam Szegeden a Szent-György-egyházban a Felsővároson, és meghallgatták Atyám, Anyám és a város számos lakosa”.

A matematika professzora

Dugonics András 1774-ben a nagy-szombati egyetemen az elemi mennyiség-tan professzora lesz. Az egyetemmel együtt Pestre, majd Budára költözik. Magyar nyelven tanít még II. József császár alatt is, igen nagy hatással van az egyetemi ifjúságra. Munkássága a tudomány és a szépirodalom terén egyaránt jelentős utakat jár be, de lelkes alakja feltűnik minden kezdeményezésnél, a magyar nyelv csiszolásától kezdve, az első magyar drámairók törekvéséig. Megteremt a magyar regényirodalmat és megmutatja a művelt magyar közönségnek, hogy „mire képes a magyar nyelv”.

„Mint szépíró régen elavult — írta a 200 éves évfordulón egyik kiváló közírónk —, de az a tény, hogy a magyarság küzdelmes szellemi szabadságharcának egyik legbátrabb, leglelkesebb és lelkesítőbb éharcosa volt, örök magyar csengést biztosít idegenhangzású nevének”.

Írásaiban mélységes vallomást tesz Szeged mellett, de leveleiben méginkább érezteti a város iránti nagy szeretetét. Bizalmas naplójegyzetek megörökítették azokat az idöket, amikor Dugonics Szegeden tartózkodott és igen sokat tárnak fel magánéletéről is. *Móra Ferenc* is megörökíti néhány derüs emberi vonását. Így tőle tudjuk, hogy „*András tisztelendő*”-nek — amint *Móra* barátságosan nevezi a nyugalmi éveit Szegeden töltő öreg tudóst —, volt egy szelídített sánta varjúja. Ez a minden hajjal megkent, huncút kis madár eltanulta

öreg gazdájától a reggeli krákogást és aztán ő is próbálgatta. Ilyenkor az öreg pap mindig földerült és ujjával megfenyegette a csüfölgő madarat: „Elhallgass ebadta fattya!”

„Ez persze nem olyan adat, — írja *Móra* — amiért a Magyar Tudományos Akadémia aranyat adna. De kézzelfoghatóvá teszi az ember előtt azt a különbséget, amit az iskolás irodalomtörténet úgy fejez ki, hogy „népies iskola”, meg „nyugateurópai iskola”.

A magyar példabeszédek

1808-ban nyugdíjazzák, hazamegy szülővárosába, Szegedre, ahová már a szünidőkben is szívesen látogatott, mert öccse: *Dugonics Ádám* 40 esztendőn át volt a város szenátora és polgármestere. Finom, öreg papi alakja sokszor feltűnik a Tisza partján, amint a munkásokkal beszélget, tanítgatja őket, de közben ellesi, eltanulja szokásaikat, észjárásukat, eredeti beszédmodorukat. Így gyűlt össze a „*Magyar Pédabeszédek és Jelles Mondások*” anyaga, amely *Toldy Ferenc* szerint „egy hosszú, figyelmes élet öröksége”. *Móra* is nagyrabecsüli. Szerinte *Dugonics András*t nem az *Etelka*, hanem ez a műve teszi halhatatlanná.

1818-ban eltűnik a Tisza partjáról, de el a földi létből is. Siremlék, tér, szobor, emléktábla szülőházán és egyes iskola őrzi Szegeden nagy magyar életének emlékezését, de a legsimogatóbb takarót *Dugonics András* felsővárosi sírjára is *Móra Ferenc* szerető keze borítja:

„A miénk volt s az maradt:
Mikor napja bágyadt,
Isten keze itt vetett
Temetnek ágyat.
Kegyeletünk fölötte
Rózsás selyem kendő,
Almodj szépet alatta
András tisztelendő!”

... A 125-ik évfordulón mi is e költői sorokkal veszünk búcsút kedves papi alakjától.

V. J.